

De toegevoegde waarde van de audit in de non-profitsector

Sandra Verbruggen, Johan Christiaens, Jan Dierick, Anne-Mie Reheul, Tom Van Caneghem en Christophe Vanhee

Samenvatting:

In het doctoraal proefschrift van Sandra Verbruggen en een grootschalige enquête uitgevoerd door de Hogeschool-Universiteit Brussel en de Universiteit Gent werd gepeild naar de toegevoegde waarde van de bedrijfsrevisor in de non-profitsector. Uit beide onderzoeken komt naar voor dat de kwaliteit van de financiële rapportering hoger is wanneer een beroep wordt gedaan op een bedrijfsrevisor. Daarnaast werd ook duidelijk dat de signaalfunctie van een financiële audit naar zowel interne als externe stakeholders van de organisatie een duidelijke toegevoegde waarde inhoudt voor de non-profitcliënt. In het kader van een verdere professionalisering van de non-profitsector kan een belangrijke rol zijn weggelegd voor de bedrijfsrevisor. Helaas is de grote heterogeniteit in de (sectorale) regelgeving over de taken en verantwoordelijkheden van de bedrijfsrevisor een mogelijke rem op een efficiënte en duidelijke dienstverlening.

Inleiding

Belgische verenigingen en stichtingen worden sinds de wijziging van de wet van 27 juni 1921 (middels de wet van 2 mei 2002) geconfronteerd met ingrijpende wijzigingen op het vlak van het voeren van de boekhouding alsook het opstellen, laten controleren en openbaar maken van de jaarrekening. De wet van 2 mei 2002 voorziet immers drie categorieën van verenigingen en stichtingen: kleine, grote en zeer grote¹. Voor de laatste twee categorieën werd het voeren van een dubbele boekhouding en het publiceren van de daaruit voortvloeiende jaarrekening verplicht. Aan de zeer grote verenigingen en stichtingen werd bovendien de verplichting opgelegd om voor de controle van deze jaarrekening één of meerdere commissarissen te benoemen. Net als bij de vennootschappen dient deze commissaris lid te zijn van het Instituut van de Bedrijfsrevisoren. Om de verenigingen en stichtingen de kans te geven om de nieuwe regelgeving goed te implementeren, werd voorzien in een overgangperiode. In concreto werden de meeste jaarrekeningen gebaseerd op de nieuwe wetgeving (en o.a. ook volgens de gestandaardiseerde schema's van de jaarrekening) voor de eerste keer neergelegd in 2007 m.b.t. het boekjaar 2006. Nu deze nieuwe regelgeving dus ongeveer vijf jaar wordt toegepast, is het nodig om terug te kijken op de implementatie en na te gaan of het revisoraat erin is geslaagd meerwaarde te creëren voor de financiële rapportering in de non-profitsector.

¹ Onder zeer grote verenigingen en stichtingen dienen te worden verstaan (art 17, §5, 37, §5 en 53, §5 wet 27 juni 1921):

- (1) de verenigingen en stichtingen waarvan het aantal tewerkgestelde werknemers, gemiddeld over het jaar, het equivalent van 100 voltijdse werknemers te boven gaat; of
- (2) de verenigingen en stichtingen die, bij de afsluiting van het boekjaar, ten minste twee van de volgende criteria overschrijden:
 - a) het equivalent, gemiddeld over het jaar, van 50 voltijdse werknemers;
 - b) andere dan uitzonderlijke ontvangsten (exclusief BTW) voor een bedrag van 6 250 000 euro;
 - c) een balanstotaal van 3 125 000 euro.

Het wetenschappelijk onderzoek² van de Hogeschool-Universiteit Brussel en de Universiteit Gent op vraag van het Informatiecentrum voor het Bedrijfsrevisoraat (ICCI) enerzijds en het doctorale proefschrift³ van Sandra Verbruggen (verbonden aan beide voornoemde universiteiten) anderzijds leveren informatie over de manier waarop de externe financiële audit wordt gepercipieerd door de non-profitcliënt en over de impact van deze audit op de gepresenteerde financiële informatie. De combinatie van beide studies levert nieuwe inzichten in de toegevoegde waarde van de audit in de non-profitsector.

De kwaliteit van de neergelegde jaarrekeningen⁴

In een eerste studie (2008/2009) werd de kwaliteit van de hervormde neergelegde jaarrekeningen van Belgische verenigingen en stichtingen onderzocht. Op basis van een lijst van 19 formele kenmerken van de jaarrekening werd getoetst in welke mate deze financiële staten (volledig schema) voldeden aan de basisprincipes van dubbel boekhouden en financiële rapportering. Principes als tijdigheid, volledigheid, betrouwbaarheid, vergelijkbaarheid en relevantie werden geoperationaliseerd via zichtbare kenmerken van de jaarrekening. Zo werd onder meer getest of de jaarrekening tijdig werd neergelegd bij de Balanscentrale van de Nationale Bank van België, of de balansgegevens van het vorige boekjaar werden ingevuld, of de waarderingsregels en het verslag van de commissaris (indien aangesteld) werden toegevoegd aan de jaarrekening en of er geen logische en rekenkundige fouten voorkwamen in de balans, de resultatenrekening en de toelichting.

Er werd een steekproef samengesteld van 943 jaarrekeningen volgens volledig vzw-schema. Het onderzoek wees uit dat de kwaliteit van de eerste jaarrekeningen (in casu boekjaar 2006, neergelegd in 2007) behoorlijk tot goed kon worden genoemd. De mediaanscore op de test bedroeg 14,75, maar de spreiding van de resultaten was groot. De laagst scorende jaarrekening behaalde slechts 8,75, de hoogste 18,5 op de maximale score van 19. De vraag kon dus worden gesteld waarom de ene vereniging een duidelijk beter opgestelde jaarrekening kon voorleggen dan de andere.

Een tweede doelstelling van dit onderzoek bestond dan ook in de identificatie van de determinanten van de kwaliteit van financiële rapportering. Aangezien er nog geen controles werden ingebouwd door de Balanscentrale kon de kwaliteit van de jaarrekening immers worden gezien als een 'vrijwillige' keuze van de rapporterende vereniging. De verenigingen zelf (eventueel bijgestaan door een extern accountant of bedrijfsrevisor) stonden volledig in voor de mate waarin de jaarrekeningen voldeden aan de kwaliteitskenmerken.

Vier mogelijke determinanten werden getest: de afhankelijkheid van subsidiëring, de afhankelijkheid van donaties, de schuldgraad en de aanwezigheid van een commissaris. Van alle determinanten, met uitzondering van donaties, werd vastgesteld dat er een verband bestond met de kwaliteitsscore. Een hogere afhankelijkheid van subsidies en een hogere schuldgraad correleerden met een beter

² ICCI (ed.) 2011. Het bedrijfsrevisoraat in de verenigingssector. Antwerpen / Apeldoorn, Maklu, 259 blz.

³ Sandra Verbruggen, 2011. Nonprofit organizations: financial reporting, auditing and earnings management. (doctoraal proefschrift)

⁴ Voor een volledige bespreking van de uitgevoerde controles en onderzoeksresultaten: Verbruggen, S., Christiaens, J. en Milis, K. (2011). Can resource dependence and coercive isomorphism explain nonprofit organizations' compliance with reporting standards? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 40(1), 5-32

opgestelde jaarrekening. De invloedrijkste determinant betrof echter het al dan niet een beroep doen op een commissaris. Voor verenigingen en stichtingen die een commissaris hadden aangesteld (zij het vrijwillig of op basis van een (wettelijke) verplichting) lag de score ongeveer 1,4 punten hoger dan wanneer dit niet het geval was.

Uit het kwantitatief onderzoek bleek met andere woorden zeer duidelijk dat het aanstellen van een commissaris een gunstige invloed heeft op de kwaliteit van rapporteren. Hoewel dit een bijna-evidentie lijkt, toonde een tweede studie toch aan dat de non-profitsector voor bedrijfsrevisoren geen ‘hapklare brok’ is en dat inwerking in de specifieke kenmerken van de sector een *conditio sine qua non* is voor een goed uitgevoerde audit.

De perceptie van de externe financiële audit door de non-profitcliënt⁵

In een gezamenlijk onderzoek van de Hogeschool-Universiteit Brussel en de Universiteit Gent werd het bedrijfsrevisoraat in de non-profitsector onder de loep genomen. Zo werd een ‘screening’ verricht van de wetgeving met betrekking tot de rol van de bedrijfsrevisor in de verenigingen en stichtingen en werd, op basis van een grootschalige enquête, de mening gevraagd van de non-profitcliënten over de keuze voor en de tevredenheid over de commissaris.

Uit de analyse van de wetgeving bleek vooral dat, hoewel de wet van 2 mei 2002 tot wijziging van de vzw-wet van 1921 aan de zeer grote verenigingen en stichtingen de verplichting oplegt om een commissaris aan te stellen (artikelen 17, §5, 26 octies, §3, 37, §5 en 53, §5), het werk van de wetgever verre van af is. Uit veldonderzoek voortbouwend op een studierapport⁶ bleek immers dat er een grote en onnodige heterogeniteit bestaat op het vlak van controle, audit en toezicht. Heel concreet werd nagegaan voor welk type vereniging een sectorale controleregelgeving bestaat waarin wordt verwezen naar de bedrijfsrevisor. Op die manier werden 59 verschillende sectorale reglementeringen gedetecteerd waarin ‘een bepaalde vorm van controle’ wordt toegewezen aan een bedrijfsrevisor, al dan niet in de functie van commissaris. Slechts in 8 van de 59 sectorale bepalingen wordt een formulering gebruikt die in lijn is met de gemeenrechtelijke regelgeving uit de vzw-wet. Zelfs in ‘nieuwe’ regelgeving, ontstaan na publicatie van de wet van 2 mei 2002, worden bepalingen opgenomen die niet conform deze wet zijn. Dit amalgaam van bepalingen zorgt ervoor dat de reikwijdte van de controleopdracht vaak onduidelijk is. De diversiteit in opdrachtbeschrijvingen is dermate hoog dat het voor de bedrijfsrevisor een lastige taak is om duidelijk uit te maken wat zijn opdracht al dan niet behelst en wat de consequenties zijn van het uitvoeren van zijn opdracht. Bovendien is deze heterogeniteit een wellicht onnodige voedingsbodem voor onduidelijkheden, discussies en zelfs conflicten. En hoewel de revisor steeds gebonden is aan de kwaliteitsnormen van zijn beroep, zal de mogelijke meerwaarde van de revisor voor zijn cliënt zeker niet bevorderd worden door deze onduidelijkheden. ***Er is dus duidelijk nog werk aan de winkel voor de wetgever om deze 59 sectorale auditregelingen te harmoniseren rekening houdend met de gemeenrechtelijke bepalingen in de VZW-wet van 2 mei 2002.***

⁵ Voor een gedetailleerde beschrijving van de onderzoeksmethoden en –resultaten: Verbruggen, S. Reheul, A.-M., Van Caneghem, T., Dierick, J., Christiaens, J. en Vanhee, Ch. (2011). Het bedrijfsrevisoraat in de verenigingssector – Le révisorat d’entreprises dans le secteur associatif. Antwerpen/Apeldoorn, Maklu

⁶ Christiaens, J., Vanhee, Ch., Verbruggen, S. en Milis, K. (2008). Verenigingen en stichtingen – vergelijkend en empirisch onderzoek van de boekhoudregelingen. Brugge, Die Keure

Een zeer uitgebreide enquête werd verstuurd naar 1.000 verenigingen en stichtingen die een beroep doen op een bedrijfsrevisor in zijn wettelijke rol als commissaris. Op basis van de 289 respondenten konden een aantal interessante conclusies worden getrokken over de relatie tussen de bedrijfsrevisor en zijn non-profitcliënt.

Ongeveer driekwart van de respondenten gaf aan dat de aanstelling van de bedrijfsrevisor gebeurde op basis van de wettelijke verplichting voorzien in de wet van 2 mei 2002, een sectorale verplichting of een eis van een toezichthoudende of subsidiërende instantie. Daarnaast gaf echter bijna 23% van de respondenten aan dat het gaat om een vrijwillige keuze van de vereniging/stichting. Deze vzw's zijn met andere woorden overtuigd van het nut of de meerwaarde van de bedrijfsrevisor voor hun beleid. Uit de open vraag naar de verantwoording van de vrijwillige keuze kwamen **drie belangrijke argumenten terug: (i) het belang van de audit in de validatie van de financiële gegevens ten aanzien van externe 'stakeholders', (ii) de impact op de professionalisering en de interne werking van de vereniging/stichting en (iii) bijkomende zekerheid voor de bestuurders.**

De verenigingen werd ook gevraagd of ze akkoord kunnen gaan met de stelling dat een externe financiële audit een positief effect heeft op de kwaliteit van de jaarrekening. Volledig in lijn met de resultaten van de eerste studie geeft meer dan 85% van de respondenten aan hiermee akkoord te gaan. Een kleine meerderheid (55%) van de respondenten geeft ook aan dat een externe financiële audit een positief effect heeft op het verantwoorden van subsidies. Dit is minder het geval voor het aantrekken van financiële middelen bij kredietinstellingen (43%) en bijna niet het geval voor het aantrekken van donaties of schenkingen (20%). In de open vraag naar andere vormen van toegevoegde waarde kwamen de volgende elementen frequent naar voor: (i) controlemiddel en geloofwaardigheid naar interne en externe 'stakeholders', (ii) het aanreiken van boekhoudkundig advies en (iii) het verbeteren van de interne controle. Dit zijn soortgelijke elementen als bij de verantwoording van de vrijwillige aanstelling van een bedrijfsrevisor. Ook voor verenigingen die worden doorgelicht door een toezichthoudende of subsidiërende overheid heeft de externe financiële audit door de bedrijfsrevisor toegevoegde waarde. Meer dan 72% van de respondenten geeft immers aan dat ze beide audits als complementair beschouwen.

Via een zeer uitgebreide checklist (44 stellingen) werd ook gepeild naar de tevredenheid van de non-profitcliënten over de relatie met de bedrijfsrevisor en de uitvoering van de audit. De resultaten zijn verbluffend hoog. De gemiddelde score (op een vijfpuntenschaal) op de stelling 'ik ben tevreden over de auditprestaties van het bedrijfsrevisorenkantoor' bedraagt 4,45. Deze algemene score vertaalt zich bovendien ook naar de verschillende onderliggende kenmerken. De tevredenheid is het meest uitgesproken voor stellingen aangaande de deontologie en technische competenties van het revisorenkantoor. Ook via deze bevraging komen de signaalfunctie (reputatie van het kantoor) en het verlenen van boekhoudkundig advies naar voor als belangrijke bronnen van toegevoegde waarde.

De conclusies op basis van beide onderzoeken kunnen als volgt worden samengevat: **de bedrijfsrevisor getuigt van een duidelijke meerwaarde in de non-profitsector en de cliënten zijn hiervan in het algemeen overtuigd.** Zowel uit objectieve maatstaven (de jaarrekeningen) als de mening van de cliënt blijkt dat de kwaliteit van de financiële rapportering hoger is wanneer een bedrijfsrevisor bij dit proces wordt betrokken. Daarenboven is voor de bedrijfsrevisor een (belangrijke) rol weggelegd in de verdere professionalisering van de non-profitsector. Daarbij is er echter een belangrijke hinderpaal: de grote heterogeniteit in de regelgeving kan resulteren in

bijkomende werklast voor en onbegrip bij alle betrokken partijen (bedrijfsrevisor, cliënt, subsidiërende overheid). Wanneer men erin slaagt om dit te harmoniseren kan de vrijgemaakte tijd wellicht gebruikt worden voor een verdere verdieping van de revisor in de specifieke kenmerken van de sector en dit kan de toegevoegde waarde van de revisor in de non-profitsector alleen maar ten goede komen.